

Te se priče gotovo nikada nisu pričale djeci, čak su ih i žene rijetko kazivale, već su bile muški pripovjedački repertoar za vrijeme zajedničkih poslova. Tek su zbirkom za djecu Eleka Bendeka s kraja prošlog stoljeća, u kojoj su donekle obrađene i literarizirane, postale dostupne i u urbanim sredinama i djeci; zbirka je imala i "povratni utjecaj" na selo: sama autorica je prije desetak godina na terenu otkrila da je jedan kazivač pričao priče iz te zbirke za vrijeme posla, a rekao je da ih je pričao i vojnicima u kasarni prije spavanja; jedan ih je Rom pričao i na mađarskom i na romskom, a neki su ih pojednostavili i pričali djeci. Danas se pričaju sve rjeđe, potiskuju ih erotske šaljive priče, anegdote i aktualni politički vicevi.

Osim nekoliko literariziranih, svi su tekstovi u knjizi koju prikazujemo objavljeni točno prema kazivanju (zapisi iz naših dana snimljeni su magnetofonski). Tekstovi su iz Mađarske, Rumunjske i Jugoslavije (Baranja); kazivali su ih Mađari. Na kraju su knjige opširne bilješke o tekstovima, kazivačima i zabilježenim varijantama na mađarskom govornom području, te pregled tipova priča prema katalogu Aarne-Thompsona i djelomice prema Katalogu mađarskih priča (koji je u pripremi).

Ljiljana MARKS

Zbirka predstavlja izbor iz nepregledno velikog korpusa sinhaleške narodne književnosti. Materijal obuhvaća usmeno prenešene oblike narodnih bajki i narodnih pričanja, kanonizirane tekstove povijesnog karaktera (Geschichtsschreibung) kao i pripovijedne oblike narodnog teatra i motive narodnih kultova i ceremonija.

Sinhalešku je književnost nemoguće podijeliti primjenjujući na nju evropski književnoznanstveni aparat. Knjiga zahtijeva podjelu prema kojoj će se jasno prikazati motivi (Erzählmotive) narodne pripovijedne književnosti, tim više što se određeni motivi nalaze i u prozi, lirici, kanoniziranim tekstovima, u komentarima tekstova i u usmenim pripovijednim oblicima. Izborom je građe priređivač i prevodilac Eckard Schlegel pokušao predstaviti onaj materijal u kojemu se ogleda život Sinhaležana. Nije mu bila namjera prikazati sustavno istraživanje sinhaleške književnosti. Dodatna objašnjenja i opaske uz eventualne nejasnoće u tekstu priložene su u dodatku knjige. Bajke su predstavljene onako kako se one na Sri Lanki danas pričaju, način pripovijedanja odstupa od pismom fiksiranih tekstova proze ili poezije iz kojih pripovijedači uglavnom oblikuju motive.

Sinhaležani su stari kulturni narod naseljen na otoku od indoevropskog doseljavanja koje se je zbio u 5. st. prije Krista.

Jedna od najvažnijih zadaća naroda u nastajanju bilo je razračunavanje s prastanovnicima otoka kao i prilagođavanje njihovoj kulturi uz istovremeno čuvanje vlastitog identiteta. Najbrojniju grupu od pet cejlonskih manjina čine hinduistički Tamili koji su se na otok naselili nešto kasnije, u valu doseljavanja iz južne Indije. Od mnogih južnoindijskih tradicija i vjerovanja na sinhaležane je najviše utjecala tamilska kultura. Tamili spadaju u dravidsku grupu naroda indijskog potkontinenta. Zato bi bajke dravidskih naroda trebale biti sakupljene u jednom posebnom svesku ove edicije.

Sinhaležani su buddhisti Theravāda škole. Buddhizam je prodro na otok u 3. st. prije Krista, a kralj Devānampiyatissa (br. 4, 5) ga je proglasio nacionalnom religijom. Kako je buddhizam gubio na važnosti u Indiji, Sri Lanka je postala središte theravādskog buddhizma u Aziji. Istovremeno je u narodu živjela tzv. narodna religija, vjerovanja u bogove, demone i duhove, koja nije protuslovlila apstraktnom učenju buddhizma. Mnoštvo je bajki oblikovalo svoje motive iz tog bogatog tla narodnih vjerskih predstava. Jedno poglavlje ove knjige (Von Göttern, Geistern und Dämonen) posvećeno je tim oblicima vjerskih predstava, iako i sve druge bajke uvijek nanovo variraju motiv triju svjetova (zemlja, nebo, pakao) koji je karakterističan za narodno vjerovanje. Bogovi, demoni i duhovi uhvaćeni su u vječni krug rađanja i umiranja isto kao i ljudi. Osloboditi se mogu te neumitnosti kruženja pridržavajući se pravog nauka. Zato se motivi

Märchen aus Sri Lanka,
Herausgegeben und übertragen
von Eckard Schlegel, Eugen
Diederich Verlag, Köln 1985,
280 str. (Die Märchen der
Weltliteratur)

sinhaleških bajki bez daljnega mogu označiti kao buddhistički. Nadljudska bića predstavljaju oblik života iz jedne druge sfere, bilo više ili niže.

Buddhizam se često služi postojanjem bogova, demona i duhova da bi pojednostavio svoje učenje.

Mnoge priče, kao i pismo, došle su na otok iz Indije s buddhističkim monasima. Prve bajke koje su se pričale obrađivale su život samog Buddha ili Boddhisattve, živote učitelja i učenika, pobožnih laika, pobožnih i heretičnih kraljeva i natprirodnih bića.

Sinhaležani nisu imali potrebu sakupljati, zapisivati i klasificirati bajke. Ono u čemu su vidjeli svoj kulturni identitet kanonizirano je u 5. stoljeću poslije Krista. Tekstovi zapisani na pâliju, jeziku buddhizma, kasnije i na sinhaleškom (tima pripadaju Kronike br. 1-8 i komentari buddhističkih spisa), sadrže poznati sinhaleški pripovijedni materijal i predstavljaju bogatu građu narodne književnosti.

Junaci sinhaleških bajki su kraljevi i kraljice, prinčevi i princeze, dvorski ministri, astolozi, siromašne žene i udovice s djecom kao i pametni i glupi seljaci. Zanimanje i kastinska pripadnost rijetko se spominju. Imena i označavanje mjesta zbivanja imaju važnost samo onda ako se upućuje na povijesni događaj, a bajka time dobiva na uvjerljivosti. Gotovo se uvijek junaci susreću s natprirodnim bićima koja se skupljaju na određenim mjestima kao što su drveće, rijeke, ribnjaci, šume, brežuljci, groblja, gostionice, usamljeni putovi i raskršća. Oni posjeduju natprirodne moći i mogu poprimiti oblik koji zažele. Dužnost je ljudi da ih smiruju žrtvenim prinosima. Tipovi pripovijedanja dadu se razlikovati po tome da li se junak imenuje i o kakvom se junaku radi, da li se spominje vrsta radnje i po tome da li zbivanja u pripovijeci posjeduju vremenski i povijesni slijed.

Prvi dio ove zbirke (br. 1-8) sačinjava izbor iz kanoniziranih tekstova sinhaleških kronika. Prve tri bajke pripadaju predbuddhističkom vremenu i imaju osobine mita. Ova grupa sadrži motive koji se susreću i u drugim usmenim pričama, u proznim tekstovima, lirici i dramama. Sadržaje tih tekstova prenosili su i komentirali monasi, učenjaci i profesionalni pripovjedači koji su putovali od mjesta do mjesta. Potpuno su prožete buddhističkim motivima i čine Buddhino učenje jasnijim. Seoske obitelji koje su prihvatile i dalje prenosile priče dodale su im duh šaljivosti (br.29-40). U narodnim bajkama i šalama na mjesto kraljeva i ministara stupaju seljaci koji su prikazani katkada kao priglupi, katkada kao pametni. Vremenom se u bajke uvukla crta realnosti. Priča se o osobama koje su poznate i stvarne (br. 63, 64) ili se prikazuje suparništvo između sela i krajeva (br. 40). No najomiljenije bajke su one koje su prožete elementima mita, sage i legende (br. 59, 60, 61, 62).

U sinhaleškim bajkama pored ljudi, bogova, demona i životinje igraju važnu ulogu. Kao i sve živuće životinje su također integralni dio egzistirajućih oblika uhvaćenih u krug rađanja i umiranja. Najpoštovanije životinje su lav, slon, kobra. One posjeduju određena značenja i čvrsto su ukorijenjene u mitologiju. No i druge životinje privlače pažnju, naročito one koje mogu naškoditi ljudima. Bajke u kojima su likovi životinje uglavnom donose moralnu pouku (br. 27, 41-45).

Zbog ranih i učestalih kontakata s Evropljanima primjetan je evropski utjecaj na sinhaleške bajke. Tehnika pripovijedanja koja je bila razvijena već u 14. st. slična je tehnicima evropske pripovijedne književnosti. No, autorstvo se spominje vrlo rijetko. Stranom su utjecaju sinhaležani davali vlastiti kolorit, bogateći ga sinhaleškim motivima (kao primjer mogu poslužiti priče br. 22 i 25). U kolonijalno doba u sinhaleškim su se obiteljima više čitale i pričale evropske nego domaće bajke jer su se one štampale u mnogobrojnim izdanjima i predstavljale kao sinhaleške.

Do učestalijeg objavljivanja sinhaleške književnosti dolazi uvođenjem sinhaleškog jezika kao nacionalnog (1957) i ukidanjem engleskog u školama i sveučilištima. Narodne su bajke preživjele po selima otoka.

No sinhaleška je književnost, usprkos vrlo visokom postotku pismenosti (92%) vrlo teško čitljiva zbog arhaičnosti jezika u lirici i prozi, a i zbog toga što je između govornog i pisanog jezika uspostavljena velika razlika.

Građa je podijeljena prema tematskom i žanrovskom kriteriju na mitove i kronike, bajke, šale i basne, na priče o bogovima, duhovima i demonima te na "vragolaste priče". Pored iscrpnog pogovora priređivač je knjigu opremio glosarom, bilješkama uz tekstove

te registrom tipova i motiva. Uz to je priložen popis literature i geografska karta Sri Lanke.

Vilko ENDSTRASSER

Izvorna tibetska religija prije dolaska buddhizma poznata pod imenom *bon* dio je tradicije koju Tibetanci baštine zajedno s turkijskim narodima i Mongolima, a njezini sastavni elementi uglavnom su animističkog i šamanističkog porijekla. *Bon* predaje ispunjene su nizom kozmogonijskih priča (br. 1-4). "Na početku bijaše prvobitno Ništa, Praznina", tako počinje starotibetska

kozmogonija preuzeta iz jednog starog, svetog *bon* teksta koji prenosi mitsku pripovijest o nastanku svijeta združenu s genealogijom čovjekovog nastanka vezanog uz silazak božanskog sina na zemlju, što je raširen motiv među istočnoazijskim narodima (npr. Tangun u Koreji). U samom početku nastanka svijeta spominju se elementi svjetla i mraka koji nesumnjivo dolaze u *bon* posredstvom iranskih utjecaja. Zanimljivo je spomenuti kako u kozmogoniji susrećemo i buddhističke motive, kao npr. 18 tjelesnih znakova rTing-khritschen bar-lha kojega se kao ukras na glavi spominje zlatna stupa mTschorten. Prisutnost buddhističkih motiva u tekstovima *bon-po* objašnjava se činjenicom da tek u 8. st. prema buddhističkom uzoru *bon* pisci počinju zapisivati vlastitu književnost što je omogućilo i prodor buddhističkog svjetonazora u predaje. Ipak, djela se mogu smatrati autentičnima i gotovo da se ne razlikuju od najstarijih originala iskopanih u kineskom Turkestanu.

Duhovni svijet prebuddhističkog Tibeta otvara nam se i posredstvom čarobnjačkih priča (br. 11, 31, 37) te priča o životinjama (br. 9, 13-18) iako pod brojevima 14-16 koje je sakupio kapetan O'Connor, prisutne životinje kao što su šakal, tigar i slon upućuju na njihovo indijsko porijeklo: epske priče iz ciklusa *Ge-sar* prevedene su ovdje pod br. 5 i 6 a njihov je junak poznat diljem Tibeta i izvan njega u mnogim književnim i usmenim recenzijama.

Spoj tibetskog i buddhističkog predodžbenog svijeta susrećemo u priči br. 2 gdje se porijeklo Tibetanaca izvodi iz, u majmuna inkarniranog, bodhisattve Avalokitešvare. Iako ta identifikacija može biti sekundarna, postoji mogućnost da je majmun jednom bio tibetska totemska životinja. Bodhisattva Avalokitešvara i danas se smatra vrhovnim zaštitnikom Tibeta a utjelovljuje se u osobi Dalai Lame.

Osim izvorno tibetskih priča (br. 1-21), ostale objavljene u ovoj knjizi prevedene su s indijskih jezika i iako su našle svoje mjesto u tibetskom buddhističkom kanonu, one pripadaju indijskoj književnosti i dragocjene su nam upravo stoga što je njihov indijski predložak izgubljen.

Knjiga sadrži opširan deskriptivan pogovor o objavljenim pričama a u prilogu su uz opaske navedeni izvori i popis literature.

Snježana ZORIĆ

Za razliku od većine zbirki publiciranih u nadasve vrijednoj ediciji *Märchen der Weltliteratur* a nastalih kao rezultat terenskog rada i bilježenja usmenih predaja pojedinih naroda, buddhističke su priče izbor iz *jataka*, "priča o Buddhinim rođenjima", kanoniziranih u ceylonskoj predaji na jeziku *pali*, buddhističke škole *vibhajyavada*. Prvobitno te priče nisu predstavljale korpus danas poznat pod imenom *jataka*, one, naime, nisu

Buddhistische Märchen, aus dem alten Indien, ausgewählt und übertragen von Else Lüders, Nachwort von Heinrich Lüders, Eugen Diederichs Verlag GmbH & Co. KG., Köln 1985, 407 str. (Die Märchen der Weltliteratur)